

FARKLI LİGLERDE YER ALAN FUTBOLCULARIN KİŞİLİK TİPLERİ İLE SÜREKLİ ÖFKE-ÖFKE İFADE TARZLARININ İNCELENMESİ* INVESTIGATION OF FOOTBALL PLAYERS' PERSONALITY TYPES AND CONSTANT (TRAIT) ANGER-ANGER EXPRESSION STYLES IN VARIOUS LEAGUES

¹Mustafa Yıldız

¹Mehmet Güçlü

²Gökhan Bayraktar

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; farklı liglerde yer alan futbolcuların kişilik tipleri ile sürekli öfke-öfke ifade tarzlarının incelemesidir.

Araştırmanın evreni, 2007-2008 futbol sezonunda Ankara, İstanbul, Trabzon, Erzurum, Muğla ve Konya şehirlerinde profesyonel, paf ve amatör liglerde yer alan futbolcular oluşturmaktadır. Araştırmada çalışma grubunu ise, sayılan bu illerdeki profesyonel liglerde oynayan 133 futbolcu, amatör liglerde oynayan 121 futbolcu, paf liginde oynayan 46 futbolcu olmak üzere toplam 300 futbolcu oluşturmaktadır.

Araştırmada sürekli öfke ve öfke tarzlarının belirlenmesi için, orijinali 1983 yılında Spielberger tarafından geliştirilmiş olan The State - Trait Anger Scale (STAS) ve Türkçe uyarlaması 1994 yılında Özer tarafından yapılmış Sürekli Öfke - Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) ve 1975 yılında Eysenck ve Eysenck tarafından geliştirilmiş 1983 yılında Bayar tarafından Türkçe'ye uyarlanmış Eysenck Kişilik Envanteri araştırmaya katılan futbolculara uygulanmıştır.

Çalışmanın sonucunda; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların sürekli öfke, öfke iç alt boyutları arasında ve kişilik tiplerinden yalan, dışa dönük ve nörotik alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Diğer alt boyutlar olan öfke kontrol, öfke dış ve kişilik tiplerinden psikotizm alt boyutu arasında ise anlamlı bir farklılığın olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Spor, Futbolcu, Kişilik, Öfke

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate the football players' personality types and constant (trait) anger-styles of anger expression in various leagues. The population of the study comprises professional, youth and amateur leagues football players in cities of Ankara, Istanbul, Trabzon, Erzurum, Muğla and Konya in 2007-2008 football season. The study group, consists of 300 players from 133 footballers playing in professional leagues, 121 footballers playing in amateur leagues and 46 footballers playing in youth leagues in abovementioned cities.

In the study, in order to determine constant (trait) anger and anger styles, footballers had done The State-Trait Anger Scale (STAS), which was developed by C.D.Spielberger in 1983, its Turkish adaptation rendered by A.K.Özer in 1994 entitled Constant Anger-Anger Style Scale (CA-ASS) and Eysenck Personality Inventory, which was developed by H.J.eysenck and S.B.Eysenck in 1975 and adapted to Turkish by Bayar P. in 1983.

As a result of this study, in terms of education variable, no significant difference was observed between constant anger, anger-in, anger-out sub-dimensions and lie and neurotic sub-dimensions of personality types of footballers in various leagues. On the other hand, a significant difference was found between anger control sub-dimension and of the personality types, psychotic disorder and extrovert sub-dimensions.

Key Words: Sport, Footballer, Personality, Anger

* Bu çalışma, 2008 yılında Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsünde hazırlanan ve sunulan doktora tezinin bir bölümüdür.

¹ Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

² Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

GİRİŞ

Giderek gelişen ve karmaşıklaşan dünyada bireyler günlük yaşamın değişik olayları karşısında; kaygı, heyecan, üzüntü, sevinç, korku gibi birçok duyguyu yaşarlar. Yaşayan bu duygulardan birisi de öfkedir³. Öfke, insanın mutluluk, üzüntü, korku ve nefretten oluşan beş temel duygusundan biridir ve insan için doğal bir duygulanımdır¹⁴.

Duygular içinde önemli bir yeri olan öfke genellikle aile, iş, sağlık ve yasal problemler nedeniyle ortaya çıkar. Öfke, şiddeti ve sürekliliği bakımından değişkenlik gösteren ve genelde duygusal bir yükseliş ve hatalı bir davranışa maruz kalma gibi bir algı ile ilişkili olan negatif bir duygu durumudur¹⁵.

İnsanın karşısındakine küçük düşürücü, kırıcı, alay edici sözler kullanması, doğrudan ya da dolaylı olarak onu aşağılaması, kötülemesi, kişiliğine saldırması, sert ve kaba konuşmalarla sürekli engellemeler yapması, öfkenin sözlü saldırganlıkla birlikte geniş bir yelpaze içinde anlatım imkânı bulunduğunu gösterir⁹.

Şiddet ve suç kavramı sıklıkla öfke ve saldırganlık içermektedir. Araştırmacılar çocukluktaki aşırı öfke ve saldırgan davranışın, çeşitli zaman ve durumlar içinde devamlılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Çocukluk ve ergenlikteki öfke ve saldırganlık, ileri yaşlardaki şiddet ve anti sosyal davranışların bir belirleyicisi olarak görülmektedir. Öfke ve saldırganlığın en fazla görüldüğü dönem ergenliktir. Aslında öfke ve saldırganlığı içeren davranış bozukluğu ve suç davranışı gibi durumların ergenlikte doruğa ulaştığı bildirilmektedir¹⁶.

Spielberger, kişilik gibi sürekliliği olan özelliklerin çocukluk yıllarında geliştiğini ve yaşam boyunca kalıcı olduklarını hatırlatarak, ergenliğin başlarında hala kişilik özellikleri tamamen gelişmiş ve yerleşmiş değilken, öfkeyi azaltmaya yönelik müdahalelerin daha etkili olabileceğini ifade etmiştir¹¹.

İnsanları öfkeliendiren nedenlerin başında engellenme (isteğin yerine gelmemesi), önemsenmeme, aşağılanma, keyfi bir davranışla karşılaşma (haksızlığa uğrama) ve saldırıya uğrama (psikolojik yönden hakarete uğrama; fizyolojik yönden bedensel saldırıya uğrama) gelir. Amaçlarına ulaşması ve ihtiyaçlarını karşılaması noktasında insanı engelleyecek her durum, olay ya da kişi, öfke duygusunun oluşumunda en başta gelen nedenlerdir¹. İnsanın karşısındakine; küçük düşürücü, kırıcı, alay edici sözler kullanması, doğrudan ya da dolaylı olarak onu aşağılaması, kötülemesi, kişiliğine saldırması, sert ve kaba konuşmalarla sürekli engellemeler yapması, öfkenin sözlü saldırganlıkla birlikte geniş bir yelpaze içinde anlatım imkânı bulunduğunu gösterir⁹.

Genel olarak; kin, nefret, öfke, kızgınlık gibi duygu durumlarının anlatılması, dışarıya yansıtılması saldırganlık ve şiddet eylemleri içeren davranış kalıplarıyla olur. Genellikle öfke ve saldırganlık birbiriyle yakın bağlantısı olan kavramlardır. Saldırgan davranışların duygusal düzeyinde kızgınlık ve öfkeden başka derecelerde kin, nefret, düşmanlık gibi tüm yok edici duygularda bulunabilir¹⁰.

Kiper' e göre, sosyal psikoloji alanında yapılan birçok araştırmalarda saldırgan davranışlar, deneysel bir ortamda gerçekleştirilirken; sportif ortam bu davranışın ortaya çıkmasında, doğal bir ortam olma özelliğine sahiptir. Çünkü öfke ve saldırganlığa neden olduğu düşünülen engellenme, spor içerisinde her zaman vardır. Rakibin, amaca yönelik bir hareketi sürekli engellemeye çalışması söz

konusudur. Sportif ortam, saldırgan davranışın model olarak alınması ve taklit edilmesi, daha doğru bir ifade ile öğrenilmesi için de uygun bir ortamdır⁷.

Günümüzde çok büyük kitleleri etkisi altına alan futbol, çok ciddi sorunları da beraberinde getirmiştir⁴. Spor tarif edilirken, onun çoğunlukla saldırganlığı ortadan kaldırma ve öfke patlamalarını hafifletme imkânını sağladığından söz edilir. Diğer taraftan, birçok spor müsabakasında, özellikle de futbolda saldırgan eylemlerin sayı ve şiddetin arttığı gözlenir².

Sosyal yönden insanları bu kadar etkileyen spor dallarında, ilginin odaklandığı sporcuların birbirine kasıtlı ve sakatlayıcı hareketlerde bulunması, maçları izleyen kalabalık kitleleri ne yönde etkileyeceği açıktır⁵.

Bu çalışmanın amacı, farklı liglerde yer alan futbolcuların kişilik tipleri ile sürekli öfke-öfke ifade tarzlarının incelenmesidir.

Ayrıca bu çalışma; farklı liglerde yer alan futbolcuların eğitim değişkenine göre; “öfke tarzları ve kişilik tipleri arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?” sorusuna cevap aramıştır.

YÖNTEM

Araştırmada genel tarama modellerinden olan ilişkisel tarama modeli türlerinden karşılaştırmalı model kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte veya halen var olan durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlar⁶. Araştırmada, farklı liglerde yer alan futbolcuların kişilik tipleri ile sürekli öfke-öfke ifade tarzları incelenmiştir.

Araştırma grubunu, 2007–2008 futbol sezonunda Ankara, İstanbul, Trabzon, Erzurum, Muğla ve Konya şehirlerinde I. II. ve III. profesyonel amatör ve paf liginde oynayan futbolcular oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise profesyonel liglerde oynayan 133, amatör liglerde oynayan 121 ve paf liginde oynayan 46 futbolcu olmak üzere, toplam 300 futbolcu oluşmaktadır.

Araştırmada bağımlı değişken olan sürekli öfke ve öfke tarzlarının belirlenmesi için, orijinali 1983 yılında C. D. Spielberger tarafından geliştirilmiş olan The State - Trait Anger Scale (STAS) ve Türkçe uyarlaması 1994 yılında A. K. Özer tarafından yapılmış Sürekli Öfke – Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) ve 1975 yılında Eysenck ve Eysenck tarafından geliştirilmiş 1983 yılında Bayar tarafından Türkçeye uyarlanmış Eysenck kişilik envanteri kullanılmıştır.

Veri toplama aracı, futbolculara uygulanmadan önce çalıştırıcıları ve takım kaptanlarına başvurularak gerekli izinler alınmıştır. Profesyonel, paf ve amatör liglerde yer alan futbolculara kişisel bilgi formu, Sürekli Öfke- Öfke Tarz ölçeği ve Eysenck Kişilik Envanteri yüz yüze görüşülerek uygulanmıştır.

Verilerin analizinde; frekans, Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi (Multiple Linear Regression), Araştırmada iki değişkenin olduğu durumlarda t testi, üç ve daha fazla değişkenin olması halinde bir ya da daha çok değişkene-faktöre ilişkin ortalama puanların birbirinden anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını kararlaştırmada tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Varyans analizinde anlamlı bulunması halinde Tukey testi kullanılmıştır. Ancak, varyans analizi ve t testi için önce Levene Testi uygulanmış ve varyans homojenliği test edilmiştir. Levene testinde $p < .05$ bulunduğu takdirde (varyansların homojen olmadığı durumlarda)

varyans analizi yerine parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis-H Testi, t testlerinin yerine Mann Whitney-U Testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1’de görüldüğü gibi; $p>0,05$ olduğu görülmektedir. Bu sonuç, varyansların homojen olduğunu göstermektedir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların sürekli öfke ve öfke tarzlarından sürekli öfke alt boyutuna ilişkin merkezi eğilim ve yayılım ölçüleri incelendiğinde; eğitim durumu “ilköğretim mezunu” olan futbolcuların sürekli öfke alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=20,58$)-(Ss=5.57), eğitim durumu “lise mezunu” olan futbolcuların sürekli öfke alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=21,53$)-(Ss=5.36), eğitim durumu “lisans mezunu” futbolcuların sürekli öfke alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=19,94$)-(Ss=5.86) olduğu ortaya çıkmıştır. Ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı varyans analizi ile sınaama sonuçları tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3’de görüldüğü gibi; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların sürekli öfke ve öfke tarzlarından sürekli öfke alt boyutuna ilişkin One-Way Anova testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların sürekli öfke alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [F(df)=2,40; $p> 0,05$].

Tablo 4’de görüldüğü gibi; $p>0,05$ olduğu görülmektedir. Bu sonuç, varyansların homojen olduğunu göstermektedir.

Tablo 5’de görüldüğü gibi; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların sürekli öfke ve öfke tarzlarından öfke iç alt boyutuna ilişkin merkezi eğilim ve yayılım ölçüleri incelendiğinde; eğitim durumu “ilköğretim mezunu” olan futbolcuların öfke iç alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=16,56$)-(Ss=3.30), eğitim durumu “lise mezunu” olan futbolcuların öfke iç alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=16,14$)-(Ss=3.57), eğitim durumu “lisans mezunu” futbolcuların öfke iç alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=15,68$)-(Ss=3.85) olduğu ortaya çıkmıştır. Ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı varyans analizi ile sınaama sonuçları tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6’da görüldüğü gibi; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların sürekli öfke ve öfke tarzlarından öfke iç alt boyutuna ilişkin One-Way Anova testi karşılaştırılmasını gösteren dağılımın sonuçlarına göre; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların öfke iç alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [F(df)= 1,04 ; $p> 0,05$].

Tablo 7’de görüldüğü gibi; $p>0,05$ olduğu görülmektedir. Bu sonuç, varyansların homojen olduğunu göstermektedir.

Tablo 8’de görüldüğü gibi; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların sürekli öfke ve öfke tarzlarından öfke dış alt boyutuna ilişkin merkezi eğilim ve yayılım ölçüleri incelendiğinde; eğitim durumu “ilköğretim mezunu” olan futbolcuların öfke dış alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=16,31$)-(Ss=3.97), eğitim durumu “lise mezunu” olan futbolcuların öfke dış alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=15,97$)-(Ss=3.85), eğitim durumu “lisans mezunu” futbolcuların öfke dış alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=14,79$)-(Ss=3.34) olduğu ortaya çıkmıştır. Ortalamalar

arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı varyans analizi ile sınama sonuçları tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9’da görüldüğü gibi; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların sürekli öfke ve öfke tarzlarından öfke dış alt boyutuna ilişkin One-Way Anova testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların öfke dış alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur [$F(df)=3,66$. $p< 0,05$].

Tablo 10’da görüldüğü gibi; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların sürekli öfke ve öfke tarzlarından öfke dış alt boyutuna ilişkin tukey testi analizi sonucunda; eğitim durumu “lisans mezunu” olan futbolcuların “ilköğretim ve lise mezunu” olan futbolculara göre öfke dış alt boyutları düşük çıkmıştır.

Tablo 11’de görüldüğü gibi; $p<0,05$ olduğu görülmektedir. Bu sonuç, varyansların homojen olmadığını göstermektedir.

Tablo 12’de görüldüğü gibi; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların sürekli öfke ve öfke tarzlarından öfke kontrol alt boyutunu gösteren kruskal-wallis testi sonuçları incelendiğinde; Eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların öfke kontrol alt boyutu arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır [$X^2 (df)=11,43$; $p<0,05$]. Bu sonuçlara göre, eğitim durumu “lisans mezunu” olanların eğitim durumu “lise ve ilköğretim mezunu” olanlara göre öfke kontrol alt boyutu yüksek çıkmıştır.

Tablo 13’de görüldüğü gibi; $p<0,05$ olduğu görülmektedir. Bu sonuç, varyansların homojen olmadığını göstermektedir.

Tablo 14’de görüldüğü gibi; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların kişilik tiplerinden psikotizm alt boyutunu gösteren kruskal-wallis testi sonuçları incelendiğinde; farklı liglerde yer alan futbolcuların eğitim durumu değişkeni ile kişilik tiplerinden psikotizm alt boyutu arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır [$X^2 (df)=7,08$; $p<0,05$]. Bu sonuçlara göre; eğitim durumu “ilköğretim mezunu” olan futbolcuların “lise ve lisans mezunu” olan futbolculara göre psikotizm alt boyutu yüksek çıkmıştır.

Tablo 15’de görüldüğü gibi; $p>0,05$ olduğu görülmektedir. Bu sonuç, varyansların homojen olduğunu göstermektedir.

Tablo 16’da görüldüğü gibi; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların kişilik tiplerinden dışa dönük alt boyutuna ilişkin merkezi eğilim ve yayılım ölçüleri incelendiğinde; eğitim durumu “ilköğretim mezunu” olan futbolcuların kişilik tiplerinden dışa dönük alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=13,15$)-($Ss=3,16$), eğitim durumu “lise mezunu” olan futbolcuların dışa dönük alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=13,35$)-($Ss=3,33$), eğitim durumu “lisans mezunu” olan futbolcuların dışa dönük alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=14,21$)-($Ss=3,48$) olduğu ortaya çıkmıştır. Ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı varyans analizi ile sınama sonuçları tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17’de görüldüğü gibi; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların kişilik tiplerinden dışa dönük alt boyutuna ilişkin One-Way Anova testi sonuçlarına göre; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan

futbolcuların dışa dönük alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [$F(df)=2,33; p> 0,05$].

Tablo 18’de görüldüğü gibi; $p>0,05$ olduğu görülmektedir. Bu sonuç, varyansların homojen olduğunu göstermektedir.

Tablo 19’da görüldüğü gibi: eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların kişilik tiplerinden nörotik alt boyutuna ilişkin merkezi eğilim ve yayılım ölçüleri incelendiğinde; eğitim durumu “ilköğretim mezunu” olan futbolcuların kişilik tiplerinden nörotik alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=12,11$)-($Ss=3.83$), eğitim durumu “lise mezunu” olan futbolcuların nörotik alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=11,96$)-($Ss=3.56$), eğitim durumu “lisans mezunu” olan futbolcuların nörotik alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=11,57$)-($Ss=3.63$) olduğu ortaya çıkmıştır. Ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı varyans analizi ile sına sonuçları tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20’de görüldüğü gibi; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların kişilik tiplerinden nörotik alt boyutuna ilişkin One-Way Anova testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların nörotik alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [$F(df)=0,45; p> 0,05$].

Tablo 21’de görüldüğü gibi; $p>0,05$ olduğu görülmektedir. Bu sonuç, varyansların homojen olduğunu göstermektedir.

Tablo 22’de görüldüğü gibi; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların kişilik tiplerinden yalan alt boyutuna ilişkin merkezi eğilim ve yayılım ölçüleri incelendiğinde; eğitim durumu “ilköğretim mezunu” olan futbolcuların kişilik tiplerinden yalan alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=12,05$)-($Ss=3.42$), eğitim durumu “lise mezunu” olan futbolcuların yalan alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=12,11$)-($Ss=3.54$), eğitim durumu “lisans mezunu” olan futbolcuların yalan alt boyutunun ortalaması ($\bar{X}=12,02$)-($Ss=3.09$) olduğu ortaya çıkmıştır. Ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı varyans analizi ile sına sonuçları tablo 23’de verilmiştir.

Tablo 23’de görüldüğü gibi; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların kişilik tiplerinden yalan alt boyutuna ilişkin One-Way Anova testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde; eğitim durumu değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların yalan alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [$F(df)=0,02; p> 0,05$].

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada, futbolcuların eğitim durumlarına göre öfke tarzlarından sürekli öfke ve öfke iç alt boyutları ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır. Fakat öfke kontrol ve öfke dış alt boyutlarıyla eğitim durumu arasında farklılığa rastlanmıştır. Diğer yönden futbolcuların kişilik tipleri alt boyutları olan nörotik, yalan ve dışa dönük alt boyutları ile eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmazken, psikotizm alt boyutuyla eğitim durumu arasında anlamlı düzeyde bir farklılığın saptandığı görülmektedir. Bu duruma göre eğitim durumu “ilkokul mezunu” olan futbolcuların, mezuniyeti lisans olanlara göre, eğitim durumu “lise mezunu” olanların, “lisans mezunu” olanlara göre öfke kontrol alt

boyutu daha düşük çıktığı görülmektedir. Başka bir deyişle eğitim durumu “ilkokul ve lise mezunu” olan futbolcuların öfke kontrol düzeylerini, mezuniyeti üniversite olan futbolcular kadar ayarlayamadıkları söylenebilir. Bu durumla eğitimin, insan davranışında ve tutum geliştirmede ne derece etkili olduğu görülmektedir. Eğitimle birlikte hem öğrenmelerin devam ettiği hem de bu öğretilerin nerede ve nasıl uygulanacağı noktasında düzey kazanıma bir başarıdır. Bundan dolayı tahsilli futbolcuların kendini ayarlamaları ve öfkelerini kontrol etmede daha düzeyli olmalarının aldıkları eğitimle ilgili olduğu söylenebilir.

Kişiler öfkelerini, içte tutma ya da dışa vurma şeklinde ifade ederler. Bazen de öfke tepkilerini kontrol edebilirler. Öfkenin içte tutulması, bastırılması tepkilerin belli edilmemesidir. Öfkenin dışa vurulması, tepkilerin kişilere veya objelere yansıtılmasıdır. Öfkeyi kontrol etmek ise, kişinin başkaları ile olan ilişkilerinde genelde ne ölçüde sabırlı, soğukkanlı, hoşgörülü, anlayışlı davrandığı ve mantığa bürünme, bastırma, inkâr gibi savunmaları kullandığı ile ilgilidir³. İfade etme biçimi nedeni ile olumsuz olarak yorumlanan öfke duygusu için istendik ve sağlıklı olanı; bireyin öfkesini kontrol etmesi, duygu yoğunluğu azaldıktan sonra bu duyguyu tekrar ele alması ve açıkça konuşarak sorunu çözümlenmeye çalışmasıdır. Öfkeyi doğru ifade etme becerisi kazanmaya öfke kontrolü denir⁸.

Bu araştırma bulgularına benzer olarak Özer (1994), lise ve üniversite öğrencilerinin öfke kontrol ve denetiminin, eğitim düzeyi daha düşük olanlara göre daha başarılı olduğunu belirtmiştir. Özkamalı (2005), ilk ve ortaokul mezunlarının lise ve üniversite mezunlarına göre sürekli öfke düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Başka bir çalışmada Okman (1999), farklı liselere devam eden öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada anne-baba eğitim düzeyinin yüksek olmasının, gençler üzerinde etkili olduğunu ve eğitim seviyesi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının öfkeyi daha rahat tolere ettikleri ve kontrol düzeylerini daha rahat ayarladıklarını vurgulamıştır. Bu araştırmanın bulgularına ve bazı araştırmaların bulguların desteklemeyen araştırmalar da mevcuttur. Örneğin Balkaya ve Şahin (2003), öfke ve eğitim ilişkisi araştırmışlar ve lise ve üniversite mezunlarının, ilköğretim mezunlarına göre daha çok öfke yaşadıklarını ve öfkeye yol açan durumlardan etkilendiklerini vurgulamışlardır. Dolayısıyla eğitim düzeyinin öfkenin kontrolünde ve tolere edilmesinde önemli bir etken olduğu ancak tek başına bir faktör olmadığı söylenebilir.

KAYNAKLAR

1. Atkinson, R. L. Smith, E.E. Bem, D.J. & Nolen-Hoeksema, S. Hilgard's "Introduction to Psychology", New York, Harcourt Brace Company, 1996.
2. Balkaya, F. Şahin, H. N. Çok Boyutlu Öfke Ölçeği, Türk Psikiyatri Dergisi, 2003, (14/3) 192-202.
3. Baumann, S. Uygulamalı Spor Psikolojisi, (Çev; Ali Osman Özcan ve H. Can İkizler), Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1994.
4. Baygöl, E. Ergenin Öfke Tepkilerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi, 1997.
5. Dunning, E. Murphy, P. Williams, J. "The roots of football hooliganism, an historical ve sociological study", London, Routledge, 1998.

6. İkizler, H.C. Sporda Başarının Psikolojisi, İstanbul, Alfa Yayınları, 1993, (163)77.
7. Karasar, N. "Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler." İstanbul, Nobel Yayın Dağıtım, 1995, 7. Basım, 77.
8. Kiper, İ. Saldırganlık Türlerinin Çeşitli Ekonomik, Sosyal ve Akademik Değişkenlerle İlişkisi, Yüksek Lisans, Ankara, 1984.
9. Kökdemir, H. Öfke ve Öfke Kontrolü, Pivolka Dergisi, 2001, (3/12), 7-10.
10. Köknel, Ö, " Kaygıdan Mutluluğa Kişilik", İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1986.
11. Köknel, Ö, Bireysel ve Toplumsal Şiddet, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1996.
12. Mahon, N,E, Yarcheski, A, Yarcheski, T,J, Positive and negative outcomes of anger in early adolescents, Research in Nursing and Health, 2000, (10/2) 17-24.
13. Okman, S. Ergenlik Dönemindeki Öfke ifade Tarzlarının Kendilik İmgesi Bağlamında İncelenmesi, Yüksek Lisans, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 1999.
14. Özer, A, K. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ön Çalışması, Türk Psikoloji Dergisi, 1994, (9/31) 26-35.
15. Özkamalı, E. 20-30 Yaş Grubu Bireylerin Öğrenim Düzeylerine Göre Öfke Düzeyleri ve Öfke İfade Tarzları, Yüksek Lisans, Samsun, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, 2005.
16. Sala, G. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Öğrencilerinin Öfke İfade Etme Biçimlerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 1997.
17. Terakye, G. Hasta Hemşire İlişkileri, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara, Aydoğdu Ofset, 1998.
18. Üstün, B, Yavuzarslan, F. Öfkenin Gücü, Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 1995, (2/2) 42-46.
19. Vecchio, T, O'Lear, D, K, "Effectiveness of Anger Treatments for Specific Anger Problems: A Meta-Analytic Review", Clinical Psychology Review, 2004, 24(1), 15-34.
20. Yavuzer, H., "Çocuk Psikolojisi", Remzi Kitabevi, 1992, İstanbul.

TABLolar**Tablo 1:** Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarından Sürekli Öfke Alt Boyutunun Homojenlik Testi

Levene istatistiği	sd1	sd2	P
1,78	2	297	0,17

Tablo 2: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarından Sürekli Öfke Alt Boyutuna İlişkin Merkezi Eğilim ve Yayılım Ölçüleri

	n	$\bar{X}$	Ss
İlköğretim	55	20,58	5,57
Lise	161	21,53	5,36
Lisans	84	19,94	5,86

Tablo 3: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarından Sürekli Öfke Alt Boyutuna İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	P
Gruplar arası	147,60	2	73,80	2,40	0,09
Grup içi	9120,15	297	30,71		

Tablo 4: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarından Öfke İç Alt Boyutunun Homojenlik Testi

Levene istatistiği	sd1	sd2	P
,85	2	297	0,43

Tablo 5: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarından Öfke İç Alt Boyutuna İlişkin Merkezi Eğilim ve Yayılım Ölçüleri

	n	$\bar{X}$	Ss
İlköğretim	55	16,56	3,30
Lise	161	16,14	3,57
Lisans	84	15,68	3,85

Tablo 6: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarından Öfke İç Alt Boyutuna İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	P
Gruplar arası	27,01	2	13,50	1,04	0,36
Grup içi	3855,56	297	12,98		

Tablo 7: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarından Öfke Dış Alt Boyutunun Homojenlik Testi

Levene istatistiği	sd1	sd2	P
1,17	2	297	0,31

Tablo 8: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarından Öfke Dış Alt Boyutuna İlişkin Merkezi Eğilim ve Yayılım Ölçüleri

	n	$\bar{X}$	Ss
İlköğretim	55	16,31	3,97
Lise	161	15,97	3,85
Lisans	84	14,79	3,34

Tablo 9: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarından Öfke Dış Alt Boyutuna İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	P
Gruplar arası	102,27	2	51,13	3,66	0,03
Grup içi	4150,73	297	13,98		

Tablo 10: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarından Öfke Dış Alt Boyutuna İlişkin Tukey Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

	Statü Değişkeni	Ortalamalar Farkı	P
İlköğretim	lise	,34	,83
	lisans	1,52*	,05
Lise	İlköğretim	-,34	,83
	lisans	1,18*	,05
Lisans	İlköğretim	-1,52*	,05
	lise	-1,18*	,05

Tablo 11: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarından Öfke Kontrol Alt Boyutunun Homojenlik Testi

Levene istatistiği	sd1	sd2	P
4,76	2	297	0,009

Tablo 12: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarından Öfke Kontrol Alt Boyutunu Gösteren Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

	n	Sıra ortalaması	Sd	X ²	P	Anlamlı fark
İlköğretim	55	141,66	2	11,43	0,003	1-3
Lise	161	139,40				2-3
Lisans	84	177,55				

Tablo 13: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Kişilik Tiplerinden Psikotizim Alt Boyutunun Homojenlik Testi

Levene istatistiği	sd1	sd2	P
3,96	2	297	0,02

Tablo 14: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Kişilik Tiplerinden Psikotizim Alt Boyutunu Gösteren Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

	n	Sıra ortalaması	Sd	X ²	P	Anlamlı fark
İlköğretim	55	175,94	2	7,08	0,03	1-2
Lise	161	149,27				1-3
Lisans	84	136,20				

Tablo 15: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Kişilik Tiplerinden Dışa Dönük Alt Boyutunun Homojenlik Testi

Levene istatistiği	sd1	sd2	P
,12	2	297	0,89

Tablo 16: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Kişilik Tiplerinden Dışa Dönük Alt Boyutuna İlişkin Merkezi Eğilim ve Yayılım Ölçüleri

	n	$\bar{X}$	Ss
İlköğretim	55	13,15	3,16
Lise	161	13,35	3,33
Lisans	84	14,21	3,48

Tablo 17: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Kişilik Tiplerinden Dışa Dönük Alt Boyutuna İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	P
Gruplar arası	52,24	2	26,12	2,33	0,10
Grup içi	3323,80	297	11,19		

Tablo 18: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Kişilik Tiplerinden Nörotik Alt Boyutunun Homojenlik Testi

Levene istatistiği	sd1	sd2	P
,06	2	297	0,94

Tablo 19: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Kişilik Tiplerinden Nörotik Alt Boyutuna İlişkin Merkezi Eğilim ve Yayılım Ölçüleri

	n	$\bar{X}$	Ss
İlköğretim	55	12,11	3,83
Lise	161	11,96	3,56
Lisans	84	11,57	3,63

Tablo 20: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Kişilik Tiplerinden Nörotik Alt Boyutuna İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	P
Gruplar arası	11,82	2	5,91	,45	0,64
Grup içi	3918,61	297	13,19		

Tablo 21: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Kişilik Tiplerinden Yalan Alt Boyutunun Homojenlik Testi

Levene istatistiği	sd1	sd2	P
1,24	2	297	0,29

Tablo 22: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Kişilik Tiplerinden Yalan Alt Boyutuna İlişkin Merkezi Eğilim ve Yayılım Ölçüleri

	n	$\bar{X}$	Ss
İlköğretim	55	12,05	3,42
Lise	161	12,11	3,54
Lisans	84	12,02	3,09

Tablo 23: Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Kişilik Tiplerinden Yalan Alt Boyutuna İlişkin One-Way Anova Testi Karşılaştırılmasını Gösteren Dağılım

Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	P
Gruplar arası	,39	2	,20	,02	0,98
Grup içi	3423,99	297	11,53		